

ZZZS

Zavod za zdravstveno
zavarovanje Slovenije

Razvoj
zdravstvenega
zavarovanja
pri Slovencih
1889–2019

let zdravstvenega zavarovanja

Delavci, ki so delali v nesrečam in boleznim najbolj izpostavljenih poklicih, kot so bili rudarji, talilničarji in drugi, so imeli najprej urejeno zdravstveno zavarovanje preko bratovskih skladnic.

Trbovlje so bile eno največjih delavskih središč na Slovenskem (slika zgoraj).

Železarji v mariborskih železniških delavnicah (slika spodaj)

Solidarnost in človečnost ljudem

Prvega avgusta 2019 je minilo natanko 130 let od uvedbe zdravstvenega zavarovanja pri Slovencih. Leta 1889 je bila po Bismarckovem modelu socialnega zavarovanja z zakonom ustanovljena prva *Okrajna bolniška blagajna* v Ljubljani. Tej so kmalu sledile druge po vseh slovenskih mestih. S tem je bil po načelu solidarnosti omogočen skladen razvoj medicinske in zdravstvene oskrbe ter zdravstvenega zavarovanja vsem zaposlenim in njihovim družinam, kasneje pa vsemu slovenskemu prebivalstvu. Zato velja ta dogodek za pomemben mejnik v razvoju zdravstva in dokazuje, da Slovenija nikoli ni bila zdravstvena provinca.

Morebiti se danes, tako daleč od začetka zdravstvenega zavarovanja, ne zavedamo več, kaj pomeni imeti zagotovljeno gmotno varnost v bolezni, pri poškodbah, na stara leta. Vse dobro človek hitro privzame in se ne sprašuje, koliko dela, truda, predvsem pa osvešččnosti družbe in njene solidarnosti je bilo potrebno, preden je vse to postalo samoumevno. Med prvimi v Evropi smo uredili obvezno zdravstveno zavarovanje, ki je postalo zgled družbeno pravične skrbi za zdravje vseh. To žlahtno tradicijo nam je uspelo ohraniti do danes, ko se po organizaciji in trdnosti, kakor tudi po dosežkih stroke lahko primerjamo z najrazvitejšimi državami po svetu.

Pomembno je bilo zdravstveno zavarovati vse skupine prebivalstva: delavstvo, uslužbenke, matere z otroki, šoloobvezno mladino.

Anton Faistauer:
Mati in otrok, olje

Matija Jama:
Pri obedu, olje

Drago Vidmar:
Delavci, 1935

Kruh je bridka stvar

Skozi ves razvoj je človeštvo spremljalo delo, ga sooblikovalo, vplivalo na njegov napredek ter je predstavljalo in še predstavlja bistvo človeškega poslanstva. Človeka so pri delu ogrožale različne nevarnosti za njegovo zdravje in dobro počutje. Že pred industrializacijo so tveganja predvsem v rudarstvu, topilništvu in drugih težjih gospodarskih panogah poskušali zmanjšati z ustanavljanjem stanovskih združenj, t. i. podpornih društev in bratovskih skladnic, ki so članom pomagala ob bolezni in pri poškodbah. Ta združenja med rudarji, obrtniki in trgovci srečujemo že od kasnega srednjega veka. Zdravstveno zavarovanje pa se je začelo močneje razvijati v industrijskih središčih ob koncu 18. stoletja. Člani združenj so v skupne sklade vplačevali zneske, sklepali pogodbe z zdravniki in jim plačevali po številu varovancev stalne mesečne vsote. Tukaj so začetki *delavskega zavarovanja*.

Stroka brez preteklosti je kot drevo brez korenin

Slovenci smo se z zdravstvenim zavarovanjem prvič srečali ob sprejemu rudarskega zakona leta 1854; uzakonil je *bratovske skladnice* z obveznim zavarovanjem rudarjev (rudnik živega srebra v Idriji) in topilniških delavcev (bratovska skladnica na Lešah pri Prevaljah, je nastala že okoli 1830, 1856 pa je že imela lastno bolnišnico). Z letom 1858 so bili bolniško zavarovani in od leta 1869 še nezgodno zavarovani tudi železničarji. *Obvezno nezgodno zavarovanje* za tovarniške delavce je v avstrijski polovici habsburške monarhije po Bismarckovem zgledu (iz l. 1882) predpisal zakon leta 1887, naslednje leto pa še za *bolniško zavarovanje*. V Prekmurju so veljali ogrski predpisi in so iste bonitete uvedli leta 1891.

Socialno zavarovanje delavcev za onemoglost, starost in smrt v Avstro-Ogrski ni bilo splošno sprejeto. *Pokojninsko* pa so bili zavarovani le rudarji od leta 1854, železničarji od leta 1874 in nameščenci od leta 1906.

Dve tretjini sredstev za bolniško zavarovanje so prispevali delavci, tretjino delodajalci. Bolniško zavarovanje je bilo urejeno s t. i. *bolniškimi blagajnami*. Neizgodno zavarovanje je bilo urejeno po panogah in je bilo ločeno od bolniškega. Tovarniški delavci so bili zavarovani proti nezgodam pri *delavskih nezgodnih zavarovalnicah*. Za Kranjsko je bil sedež v Trstu, za Koroško in Štajersko v Gradcu. Železničarji so bili nezgodno zavarovani pri železničarski nezgodni zavarovalnici na Dunaju. Vse stroške zanje so plačevali delodajalci.

Začetek razvoja zavarovalništva kaže torej na več vrst zavarovanja: bolniško, nezgodno, socialno in pokojninsko.

Zgodba o solidarnosti in vzajemnosti

Prva bolniška blagajna pri nas je bila ustanovljena 1. avgusta 1889 po avstrijskem zakonu o bolniškem zavarovanju iz leta 1888. Namen bolniških blagajn je bilo zagotavljanje delavčevih socialnih pravic med boleznijo in pravice do zdravstvenih storitev. Med boleznijo so dajale delavcem t. i. *bolnišnino*, denarno podporo v višini 60 odstotkov običajne mezde, vendar najdlje 20 tednov. Ob tem so imeli zavarovanci pravico do zdravniške pomoči, zdravil, pa tudi zdravljenja v bolnišnici, če to ni trajalo dlje kot štiri tedne. Porodnice so prav tako štiri tedne po porodu dobivale *hranarino*, ki je bila enaka 60-odstotni povprečni mezdi. Bolniška blagajna je izplačevala tudi *pogrebnilino*; znašala je toliko, kot je bila 20-dnevna povprečna mezda. Osnova za izračunavanje boleznin je bila običajna mezda. Ta ni bila odvisna od delavčevega dejanskega zaslužka, pač pa od njegove uvrstitve v mezdni razred oz. od njegove strokovne kvalifikacije.

Do konca leta 1889 je bilo na Kranjskem in Spodnjem Štajerskem ustanovljenih 65 okrajnih *bolniških blagajn* z okoli 15.000 zavarovanci, 23 obratnih blagajn z okoli 5.500 zavarovanci, 11 zadružnih in ena društvena bolniška blagajna; zadružne in društvene so šteje okoli 1.600 zavarovancev. Bolniške blagajne so uspešno poslovale vse do propada avstro-ogrske monarhije ob koncu prve svetovne vojne.

Bolniška blagajna v Ljubljani je imela prvi sedež v stavbi nekdanjega meščanskega špitala, na mestu današnje Kresije pri Tromostovju. Kasneje se je večkrat preselila, med drugim je bila dlje časa na Novem trgu v današnji stavbi Slovenske akademije znanosti in umetnosti, od koder se je leta 1925 vselila v novozgrajeno Kasalovo stavbo na Miklošičevi cesti 24.

Kraljevina SHS in delavsko zavarovanje

Novonastala jugoslovanska država je bila v socialnopolitičnem pogledu še več let po ustanovitvi neenotna. Prav tako neenotna je bila delavska zaščitna zakonodaja. Narodna vlada za Slovenijo je že novembra 1918 ponovno uvedla *socialno zavarovanje za delavce* in v januarju 1919 ustanovila *Zvezo bolniških blagajn za slovenski teritorij*. Še v istem letu so bile

Rihard Jakopič:
Kmet, risba

Ravno kmet je najdlje ostal brez zdravstvenega zavarovanja, kar do začetka 60. let 20. stoletja.

Naslovnica prvega slovenskega zakonika zdravstvenega zavarovanja iz leta 1888.

Maksim Sedej:
Ribiči, 1962

odpravljene vse dotedanje okrajne in obratne bolniške blagajne. Nadomestila jih je centralna *Okrajna bolniška blagajna v Ljubljani*, ki se je morala hitro preurediti, da je lahko prevzela vse obveznosti do zavarovancev: zagotoviti zdravstveno varstvo in bolniške podpore ter izplačati pokojnine in rente upokojenim v Sloveniji. Od bivših bolniških blagajn namreč ni prejela vseh v ta namen zbranih sredstev, saj je bil del teh vložen v nepremičnine, ki so po prvi svetovni vojni ozemeljsko ostale zunaj meja Kraljevine SHS, delno so zapadla v obveznice avstrijskega vojnega posojila, razvrednotila pa jih je tudi inflacija. Dodatne spremembe so sledile leta 1922 z *zakonom o zavarovanju delavcev* Kraljevine SHS, ki se je zgledoval po evropskih zakonih in ločeno uredil nezgodno zavarovanje. Ta zakon tudi še ni pripravil sistemskih rešitev za brezposelnost in za pokojninsko zavarovanje.

Z omenjenim zakonom o zavarovanju delavcev je Dravska banovina dobila *Okrožni urad za zavarovanje delavcev* (OUZD) v Ljubljani, v nadaljevanju Okrožni urad. Njegova dejavnost se je osredotočila na zavarovanje ob boleznih in poškodbah pri delu. Pokojninsko in invalidsko zavarovanje se je začelo izvajati po letu 1937. Okrožni urad je v primeru bolezni nadziral delodajalce glede prijavnih obveznosti, vodil evidenco o zavarovancih, predpisoval in pobiral prispevke, zagotavljal zdravljenje v ambulantah in bolnišnicah ter plačeval denarna nadomestila v bolezni in druga nadomestila. Ob nezgodah je Okrožni urad nadziral prijavljanje nezgod in podatke o zaslužku delavcev, odločal o preiskavah nezgod in izplačevanju začasne podpore. V primeru onemoglosti, starosti ali smrti je Okrožni urad vodil evidenco o zavarovancih in zbiranju prispevkov.

Vseslovensko zdravstveno zavarovanje

Okrožni urad v Ljubljani je bil po velikosti in gmotni moči prvi v Kraljevini SHS, v Dravski banovini pa najpomembnejši delavski socialni zavod z velikim vplivom na narodno gospodarstvo. Podrejen je bil Osrednjemu uradu za zavarovanje delavcev v Zagrebu, ki je povezoval delovanje vseh okrožnih uradov s sedeži v glavnih mestih banovin. Vrhovno nadzorstvo nad zavarovanjem je imelo Ministrstvo za socialno politiko in narodno zdravje. Svoje *poslovalnice* je imel Okrožni urad v vseh *večjih slovenskih mestih*: v Mariboru, Celju, Murski Soboti, Novem mestu, Kranju, Ptujju, Slovenj Gradcu, Zagorju ob Savi, Kočevju in Trzinu. Letno je zbral okoli 100.000.000 dinarjev. Okoli 30 % sredstev je bilo porabljenih za boleznine, 10 % za bolnišnično zdravljenje, zdravnike in zdravila, okoli 5 % za porodniška nadomestila in zdraviliško terapijo. Približno petina vseh sredstev je šla za upravne stroške, amortizacijo in v sklade. Urad je imel svoje ambulante v Ljubljani, Kranju, Celju, Mariboru in na Ptujju ter je za zdravstveno oskrbo sklepal pogodbe z zasebnimi zdravniki. Tako je bilo npr. leta 1932 sklenjenih 169 pogodb.

Zdravstveno poslanstvo Okrožnega urada

V nekaterih *večjih tovarnah* je Okrožni urad imel svoje *stalne zdravnike*: v Tobačni tovarni Ljubljana, v Papirnici Vevče in Sladkogorski, v Tekstilni tovarni v Litiji in v celjski tovarni Westen, kasnejšem Emo Celje, v manjših tovarnah pa začasne zdravnike. *Nezgodne postaje* je imel v Ljubljani, Kranju in v Mariboru. V Ljubljani in v Trzinu je bila v uradovem zdravstvenem

domu *posvetovalnica za matere z otroki*. Za številne starejše prebivalce Ljubljane in okolice predstavlja še danes sedež urada na Miklošičevi cesti *ambulatorij*, torej mesto, kjer so opravljali ambulantno delo, laboratorijsko in rentgensko diagnostiko, fizioterapijo in drugo. Za fizikalno terapijo so imeli lastni bazen, ogrevalne Tyrnauerjeve aparate, električne kopeli in bolniško sobo za bolnike, ki so se zdravili v fizikalnem zdravilišču. Sestavni del ambulatorija so bili tudi ordinacijska soba za malo kirurgijo in zobna ambulanta.

Okrožni urad je imel poleg tega še *lastna kopališča* (Ljubljana, Maribor, Kranj) in *zdravilišča*. *Medicus curat – natura sanat!* Znano je bilo termalno zdravilišče Laško, okrevališče na Rabu ter zdravilišča za pljučno tuberkulozo na Golniku, Vurbeku, v Klenoviku in Brestovcu (na Hrvaškem); kostno tuberkulozo pa so zdravili v obmorski Kraljevici. Okrožni urad je uporabljal tudi slovenske javne bolnišnice in vseučiliške klinike v Zagrebu. *Protituberkulozne disperzerje* je imel v Ljubljani, Mariboru, Celju in Slovenj Gradcu. Leta 1938 je na enega zdravnika prišlo okoli 550 zavarovancev.

Urad je imel pomembno vlogo tudi pri *zavarovanju v primeru brezposelnosti*. Zbiral je obvezne prispevke za borzo dela in za delavsko zbornico. Torej je ogromno naredil za razvoj zdravstvenega varstva in zdravstvenega zavarovanja; pospešil je razvoj javnega zdravstva ter dispanzerskega zdravstvenega varstva.

Članstvo in zavarovanje pri Okrožnem uradu je bilo *obvezno in enotno*. Tu so bili zavarovani vsi delavci in nameščenci, razen tistih, ki so bili zavarovani pri bratovskih skladnicah (rudarji), pri državnem pokojninskem skladu (državne službe) in pri humanitarnih skladih v okviru direktij državnih železnic (železničarji), ker so bile pri teh ustanovah boljše možnosti zavarovanja. Drugih nosilcev zavarovanja zakon ni poznal. Le umski delavci in trgovski uslužbenci so imeli še nekatere svoje urade, npr. Trgovsko bolniško in podporno društvo v Ljubljani, ki je imelo svoj sanatorij Šlajmerjev dom.

Uradove poslovne stavbe so bile v Ljubljani na Miklošičevi cesti (zgrajena l. 1925), v Mariboru na Sodni ulici (zgrajena l. 1932), v Celju, sprva v nekdanjem Narodnem domu, in v Kranju. Ustanovi so pripadale tudi številne druge nepremičnine, stanovanjske hiše in poslovne stavbe.

Med drugo svetovno vojno so Italijani na okupiranem ozemlju obdržali zavarovanje Kraljevine Jugoslavije, Nemci in Madžari pa so vzpostavili svoje obvezno zdravstveno zavarovanje.

Zdravstveno zavarovanje po zamislih socializma

Po drugi svetovni vojni je šel razvoj zdravstvenega zavarovanja skozi različne faze. Nanj so močno vplivale politične in gospodarske razmere v Jugoslaviji. Predvojni zavarovalni zavodi so bili odpravljeni in leta 1946 je bil ustanovljen *Zavarovalni zavod Slovenije*; bil je *centraliziran* in vključen v jugoslovanski *Državni zavarovalni zavod*. Leta 1952 so bili v Sloveniji ustanovljeni *okrajni zavodi za socialno zavarovanje*, ki so združevali pokojninsko, invalidsko in zdravstveno zavarovanje. Za novo ureditev zdravstvenega zavarovanja so poskrbeli v skladu s socialističnimi načeli.

Leta 1961 je prišlo do *sprememb*: z zakonom o zavarovalnih zavodih se je *zdravstveno zavarovalništvo decentraliziralo*. V februarju 1962 je prvič zasedala novoustanovljena

Ambulatoriji na Okrožnem uradu za zavarovanje delavcev v Ljubljani (sedanji sedež Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije) v 30. letih 20. stoletja. Zgoraj oddelek za obsevanje, spodaj fizikalno zdravilišče z ogrevalnimi Tyrnauerjevimi aparati.

Veličastno platno Riharda Jakopiča

Osrednjo Zavodovo dvorano krasi najmogočnejše *Jakopičevo olje* (295 cm x 409,5 cm), imenovano *Katastrofa*. Pri vodilnem med slovenskimi impresionisti so leta 1930 naročili sliko za sprednjo polkrožno steno dvorane. Rok za izvedbo je bil borih šest mesecev, podaljšan na avtorjevo željo za skopih 14 dni. Mojster si je zamislil kot osrednji lik Kristusa zdravitelja, okoli njega pa razporedil petnajst delavskih postav v najrazličnejših pozah. Ker je bil prostor polkrožen, Jakopič pa ni hotel kompozicije stisniti v ta okvir, je platno zgoraj poslikal tako, kot bi se nadaljevalo, slika pa je le izrez.

Ko je Jakopič izročil sliko Okrožnemu uradu, je hkrati izbral izmed približno 50 z ogljem zrisanih študij 16 risb ter jih v dvorani razstavil skupaj s tremi načrti v olju. Zapisano kaže na Jakopičevo izjemno vestnost in studioznost, saj je vsak večji motiv za sliko najprej zrisal na študiji. Sam je povedal: »Vsako sliko je treba tako dovršiti, da ustreza umetnikovem zamisleku. Kadar ustreza, je šele dovršena.« (Foto B. Cvetkovič.)

Okrožni urad je imel tudi *lastna kopališča in zdravilišča*. Termalno zdravilišče Laško (na sliki zgoraj), protituberkulozno zdravilišče na Golniku (desno spodaj) in zobozdravstveno ambulanto (spodaj).

Zavarovalna skupnost Slovenije. Prispevki zavezancev so bili enotno določeni za vso Jugoslavijo. Leta 1965 je bilo v Sloveniji 15 zavarovalnih zavodov. Z njimi so se hitro razvijale boljše storitve po vsej Sloveniji.

Socialno in zdravstveno zavarovanje je v 60. letih zajemalo velik del prebivalstva. Izjema so bili še kmetje, obrtniki in nekateri svobodni poklici. Leta 1959 sprejeta jugoslovanski in nato 1961 še republiški zakon o zdravstvenem zavarovanju sta kot posebno vejo zavarovanja vključila *zavarovanje kmetov*, leta 1962 pa so bile vključene še druge skupine zavarovancev: *družinski člani, umetniki in obrtniki*. Z izboljševanjem življenjskega standarda sta se obseg in kakovost zdravstvenih in socialnih storitev večala.

V letih 1971–1980 je spet prišlo do organizacijskih sprememb: ustanovljene so bile *komunalne skupnosti* (in zavodi) za zdravstveno zavarovanje, kasneje pa *samoupravne interesne skupnosti (SIS-i) za zdravstvo*. Cilj vseh je bil zagotoviti obvezno zdravstveno varstvo vsem skupinam prebivalstva. Takrat so bili v splošno zavarovalno shemo vključeni tudi kmetje. Pokojninsko zavarovanje se je prvič ločilo od otroškega varstva.

Po letu 1976 je bil uveden *odprt storitveni sistem ob omejenih sredstvih*. Ta sistemska neuskajenost med potrebami in ekonomskimi zmožnostmi v zdravstvu (in tudi drugod) je povzročala trajne izgube, ki so se zaradi slabe ekonomske situacije nasploh pokrivalo z zadovoljevanjem v tujini, v 80. letih s silno inflacijo, v zdravstvu zaposleni delavci pa so bili ves čas slabo plačani. Glede na sistemsko zastavljene velike potrebe zdravstva so zdravstveni zavodi pospešeno zaposlovali strokovnjake in jih slabo plačevali. Podobna je bila situacija tudi v drugih socialističnih državah: za medicino in farmacijo je bila značilna številčnost in slabo plačilo.

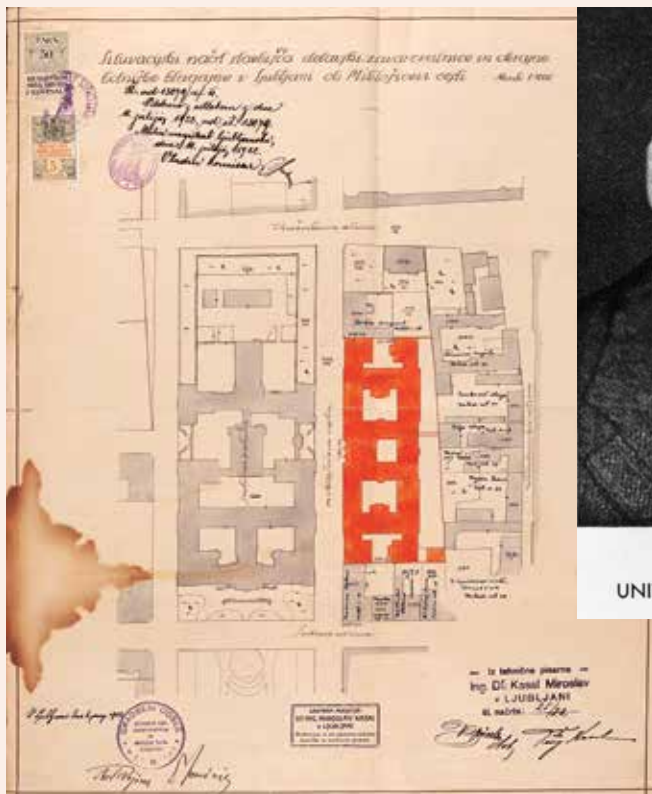
Obdobje 1980–1992 velja za dobo »nacionalnega zdravstvenega varstva«, z *utopično zamisljivo*, da naj bi bile *vsem dosegljive vse zdravstvene storitve* in druge pravice. Sočasno je ideologija socialističnega samoupravljanja zahtevala decentralizacijo na različnih področjih; tako so se tudi samoupravne interesne skupnosti za zdravstvo razdrobile, prešle od republiških v medobčinske in občinske. Prevele so vse naloge zdravstvenega varstva prebivalstva, vključno s financiranjem. Ta model so leta 1990 opustili, naloge financiranja pa je prevzela Republiška uprava za zdravstveno varstvo pri Republiškem sekretariatu za zdravstvo in socialno varstvo. Ta je delovala le do začetka leta 1992, ko je bila sprejeta nova zdravstvena zakonodaja. Z njo je bil 1. marca 1992 po zakonu o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju ustanovljen *Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije* (v nadaljevanju *Zavod*).

Žlahтна tradicija stavbe Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije v Ljubljani

Po skoraj štirih desetletjih bivanja na začasnih naslovih je leta 1925 takratni Okrožni urad za zavarovanje delavcev dobil domicil v novozgrajeni stavbi na Miklošičevi cesti. Pripravo načrta so zaupali uveljavljenemu češkemu gradbeniku dr. Miroslavu Kasalu (1884–1945).

Zrisal je čudovito stavbo, njen portal je leta 1924 umetniško in simbolično obogatil kipar Lojze Dolinar (1893–1970). Iz kraškega kamna je izklesal reliefa, poimenovana *Delo* in *Skrb za delo*. Prvega predstavlja mišičasta delavca, drugega pa žena, ki oskrbuje poškodovanega delavca. Figuralika ima močno ekspresionistični izraz. Tudi notranjost stavbe je polna žlahtnih dopolnil, od arhitekturnih prv in do izrednega Jakopičevega oljja *Katastrofa* iz leta 1930, ki je avtorjevo največje oljno delo, zato se je dvorana leta 1999 poimenovala v Jakopičevo dvorano. Uprava Okrožnega urada je za opremo sprednje stene dvorane najela najbolj priznanega slikarja svoje dobe Riharda Jakopiča (1869–1943). V komaj šestih mesecih je naslikal svoje največje platno, veliko trikrat štiri metre, ter na njem upodobil Kristusa in 15 poškodovanih oz. bolnih delavcev. Izdelavo lestencev v dvorani so prav tako prepustili večšim rokam. Zavod je tudi kasneje nadaljeval tradicijo izbornosti in trajnosti: na

UNIV. PROF. DR. KASAL MIROSLAV

Detail stopniščne ograje s polnitvami iz umetnega kamna.

Načrt za Miklošičevo cesto iz leta 1922 in fotografija avtorja načrtov za stavbo na Miklošičevi cesti, gradbenika Miroslava Kasala.

dvorišče obnovljene stavbe so leta 1999 postavili vodnjak *Arbor vitae*, delo akademskega kiparja Draga Tršarja, ki simbolizira čvrste vezi med človekom in zaščito njegovega zdravja. Zavodovo dvorano so povezali z bližnjim atrijem, mu leta 1995 dodali stekleno streho in ta prostor skupaj z Jakopičevo dvorano predstavlja kongresni center v malem. Stavbo pa so leta 2006 tudi povišali za eno nadstropje, da ima sedaj pet nadstropij.

Zdravstveno zavarovanje v samostojni državi Sloveniji

Ustanovitveni datum Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije je *1. marec 1992*. Zavod je postal *edini nosilec obveznega zdravstvenega zavarovanja* in je neprofitna ustanova, javni zavod s sedežem v Ljubljani. V začetku je Zavod izvajal obvezno in prostovoljno zdravstveno zavarovanje ter zbiral in razporejal sredstva. Sedaj predstavlja pomembno javno službo z natančno določenimi strokovnimi, organizacijskimi, upravnimi, izvedenskimi in administrativnimi nalogami.

Številne naloge Zavoda določa *Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju*. Delovanje Zavoda je večinoma samostojno, vendar pa v nekaterih ključnih pogledih potrebuje soglasje državnega zbora, vlade in ministra za zdravje ter usklajuje vsebino dela z gmotnimi možnostmi. Pri določanju prispevne stopnje za zdravstveno zavarovanje je Zavod samo predlagatelj. Podrobnejše vrste, obseg in postopek uresničevanja zakonsko določenih pravic, standarde in druge pogoje določajo Zavodovi podzakonski akti.

Osnovna funkcija Zavoda je *zagotavljanje učinkovitega zbiranja in razdeljevanja javnih sredstev za kakovostno uresničevanje pravic iz obveznega zdravstvenega zavarovanja*: pravice do zdravstvenih storitev in do nekaterih denarnih nadomestil (»boleznine« in potni stroški). V ta namen Zavod sklepa pogodbe z izvajalci zdravstvenih storitev in dobavitelji medicinskih pripomočkov, pripravlja podlage za evidentiranje in obračunavanje zdravstvenih storitev, predpisuje listine in obrazce za obvezno zdravstveno zavarovanje ter sodeluje pri načrtovanju slovenskega zdravstvenega sistema. Poleg tega spada v dejavnost Zavoda še sprejemanje prijav in odjav za obvezno zavarovanje, zbiranje prispevkov preko Finančne uprave RS, plačevanje računov za opravljene zdravstvene storitve, odločanje o bolniški odsotnosti zaradi bolezni, poškodb ali drugih razlogov, vodenje upravnih postopkov pri varstvu pravic, nadzor nad izvajanjem pogodb, mednarodno zavarovanje in še nekatere druge naloge. Zavod že več kot 20 let sistematično in redno načrtuje in izvaja številne razvojne naloge in razvojne projekte v okviru petletnega Strateškega razvojnega programa po mednarodno uveljavljeni metodologiji uravnotežene lestvice.

Najvišji organ upravljanja Zavoda je *Skupščina*. Sestavljajo jo demokratično izvoljeni predstavniki delodajalcev in zavarovancev. Izvršilni organ skupščine je *Upravni odbor* Zavoda. Poslovodni organ, odgovoren skupščini, je generalni direktor. Organ upravljanja na regionalni ravni so *območni sveti*, ki so vzpostavljeni na območnih enotah Zavoda. Zavod ima 10 območnih enot in 45 izpostav na območju Slovenije. Poleg tega ima še področno enoto Informacijski center in Direkcijo. V letu 2018 so znašali celotni odhodki Zavoda *2,86 milijarde evrov*. Gre za javna sredstva, katerih večji del (95,5 %) je bilo zbranih z vplačanimi namenskimi prispevki delodajalcev in delojemalcev in nekaterih drugih zavezancev za prispevek.

Arhitekturni ritem
in monumentalnost
v notranjosti stavbe sta
posebej poudarjeni na stopnišču.

Zavod je v času svojega obstoja prerasel administrativno poslovanje in postal strokovno učinkovit ter ekonomsko uspešen poslovni sistem. Pravno se je uspešno konstituiral, razvil dobro organizacijo, strokovno usposobil kadre, prenovil informacijski sistem. V letu 1993 je pričel izvajati *prostovoljna zdravstvena zavarovanja*, ki jih je v letu 1999 na podlagi zakona prenesel na novoustanovljeno družbo, *Vzajemno zdravstveno zavarovalnico*. V letu 2000 je uvedel *sodobno elektronsko kartico* zdravstvenega zavarovanja s čipom, ki je učinkovito povezala Zavod in vse izvajalce zdravstvenih storitev v enotno informacijsko omrežje, zavarovane osebe pa so spoznale prednosti elektronskega preverjanja urejenosti zavarovanja.

V letu 2010 je Zavod nadgradil sistem kartice zdravstvenega zavarovanja z uvedbo neposrednega elektronskega dostopa do podatkov zdravstvenega zavarovanja (sistem »on-line«).

V letu 2004 je Zavod uspešno uvedel *evropsko kartico zdravstvenega zavarovanja*, ki je postala nepogrešljiv dokument vsake zavarovane osebe pri potovanju v druge države članice Evropske unije, Evropskega gospodarskega prostora, Švico, pa tudi v Avstralijo, Bosno in Hercegovino, Črno goro, Makedonijo in Srbijo. Zavod dandanes vedno več svojih storitev ponuja strankam tudi na *spletnih portalih*. V letu 2012 je vzpostavil spletni portal za zavarovane osebe, kjer poleg informacij o obveznem zavarovanju omogoča tudi varen dostop posameznika do lastnih podatkov ter elektronsko naročanje slovenske in evropske kartice zdravstvenega zavarovanja. Za učinkovito informiranje zavarovanih oseb Zavod danes izdaja tudi številne publikacije: plakate, zloženske, brošure ...

Zavod je uspešno prispeval tudi k razvoju partnerskega modela *dogovarjanja med partnerji v zdravstvu*; z njim naj bi se v zdravstvenem zavarovanju uspešno obvladovali izdatki za zdravstvo ter zagotavljal razvoj zdravstvenega varstva skladno s potrebami prebivalstva in ekonomskimi zmožnostmi družbe.

Za *obvezno zdravstveno zavarovanje* danes namenjamo 5,39 odstotka bruto družbenega proizvoda, t. j. približno 1.360 PPP € na prebivalca letno. Ti podatki so pod povprečjem držav članic Evropske unije. Za financiranje zdravstva je bila velikega pomena uvedba *prostovoljnega zavarovanja*. Z njimi so se od leta 1993 v sistem stekala vedno večja zasebna sredstva, ki so pomagala ohranjati kakovostno raven zdravstvenih storitev. Tako je prostovoljno zdravstveno zavarovanje prineslo v zdravstvo leta 1992 1,5 odstotka zasebnih sredstev v celotnem deležu zbranih sredstev, v letu 2018 pa so dosegla že 13,8 odstotka.

Zapisano je osvetlilo razvojno pot zdravstvenega zavarovanja pri Slovencih. Za primerjavo nekaterih parametrov med včeraj in danes pa pogledajmo še nekaj statističnih podatkov. Število zavarovancev je po drugi svetovni vojni ves čas naraščalo: v letih 1945–1946 jih je bilo okoli 125.000, leta 1950 okoli 300.000, leta 1967 že okoli 550.000, ker so se med zavarovance uvrstili tudi nekateri samostojni poklici, nato še obrtniki in kmetje. Nato se je ta rast postopoma nadaljevala, dokler ni Zavod dosegel zavarovanja praktično celotnega prebivalstva. V letu 1967 je bilo izplačanih okoli 35.000 invalidskih, 80.000 starostnih in okoli 40.000 družinskih pokojnin ter skoraj 20.000 invalidnin. Upravičencev do otroškega dodatka je bilo okoli 130.000. Leta 1976 je imela Skupnost invalidskega in pokojninskega zavarovanja okoli 200.000 upokojujencev; od tega okoli 100.000 starostnih ter po približno

Logotip Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije od leta 1992 dalje.

V letu 2008 je Zavod prenovil celotno grafično podobo, katere temeljni idejni in oblikovni koncept je postala podoba družine v obliki zgodovinskih oziroma umetnostnih figur Dürerjevih podob Adama in Eve, Da Vincijevega otroka in Degasove baletke.

Sprednja stran kartice zdravstvenega zavarovanja.

50.000 invalidskih in družinskih upokoјencev. Leta 1966 so imele vse komunalne skupnosti v Sloveniji okoli 770.000.000 din dohodkov, izdatkov pa za 30 milijonov din več. To se je zgodilo, ko je bila znižana prispevna stopnja z 8 na 7 odstotkov. Leta 1961 je prišlo v Sloveniji na 100 zavarovancev okoli 95 obolenj, kar pomeni, da je bil povprečno v letu skoraj vsak zavarovanec enkrat nesposoben za delo.

V socialnem zavarovanju je bilo v Sloveniji leta 1961 *zaposlenih* okoli 1.500 *uslužbencev*, leta 2019 jih ima Zavod s svojimi desetimi območnimi enotami in 45 izpostavami 844. Leta 1992 je bilo uvedeno *obvezno zdravstveno zavarovanje*, po katerem so *zavarovani praktično vsi prebivalci Slovenije* (99,97 %). Januarja 1993 je bilo uvedeno *prostovoljno zdravstveno zavarovanje*, do konca leta se je zavarovalo okoli 1.200.000 zavarovanih oseb, leta 2019 pa jih je okoli 1.450.000.

Sklep

130-letna tradicija zdravstvenega zavarovanja pri Slovencih je prinesla številne izkušnje in znanje. Plodovi preteklosti so temelj za oblikovanje zdravstvenega zavarovanja prihodnosti. Najboljše iz včerajšnjega dne je osnova za danes, izkušnje in spoznanja, ki ob tem nastajajo pa vodilo za jutri. Odgovorna in zavestna družba želi svojim državljanom ponuditi čim boljše zdravstveno zavarovanje, izbirati pa mora med idealnimi rešitvami in stvarnostjo. Ekonomske možnosti omejujejo še bolj smeli razvoj zdravstvenega varstva in zavarovanja, vendar pri tem ostaja dovolj prostora za zdravstveno oskrbo vseh zavarovanih oseb v boleznih, nezgodah in drugih primerih.

*Prof. dr. Zvonka Zupanič Slavec, dr. med.
Inštitut za zgodovino medicine, Medicinska fakulteta Univerze v Ljubljani*

LITERATURA

Zbornik Okrajnega zavoda za socialno zavarovanje v Ljubljani. Ob 10-letnici samoupravljanja socialnega zavarovanja. Ljubljana, 1962.

Valant M. Zgodovina socialnega zavarovanja v Sloveniji do l. 1945. Ljubljana, 1978.

Bitežnik B. Razvoj zdravstvenega zavarovanja na Primorskem. Koper: Založba Lipa, 1981.

Kresal F. Zgodovina socialne in gospodarske politike v Sloveniji. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1997.

Zupanič Slavec Z. *Zgodovina zdravstva in medicine na Slovenskem, Medicina skozi čas, javno zdravstvo, farmacija*. Ljubljana: Slovenska matica: Znanstveno društvo za zgodovino zdravstvene kulture Slovenije, 2017.

Poslovna poročila Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije od 1995 naprej.

Razvoj zdravstvenega zavarovanja pri Slovencih 1889–2019

Izdal
Zavod za zdravstveno zavarovanje
Slovenije

Zanj
Marjan Sušelj, generalni direktor

Avtorica
Prof. dr. Zvonka Zupanič Slavec, dr. med.
Inštitut za zgodovino medicine,
Medicinska fakulteta Univerze v Ljubljani

Oblikovanje
Danila Perhavec

Tisk
Tiskarna Skušek d.o.o., Ljubljana

Ljubljana, oktobra 2019

Zavarovani.
Varni.
S tradicijo.

Plastiki iz belega marmorja na pročelju sedeža ZZS na Miklošičevi cesti 24 v Ljubljani, imenovani Skrb za delo (na naslovnici) in Delo (na zadnji strani), akademskega kiparja Lojzeta Dolinarja iz leta 1924 (foto B. Cvetkovič).

